

„ноге погњише“ идући по земљи „око мира и слоте“,¹⁶⁾ а негдје ових година о којима пише Станојевић (1725) каже которском провидуру „а ја сам стар; мало сам фалио очима, не видим ни писат“,¹⁷⁾ док се 22 октобра 1727 жали баш Грбљанима како је „стар и хром и снаочалима пише“.¹⁸⁾ Ово, је доиста, „документарни ситнеж“, како доктор историских наука Глигор Станојевић зове историске изворе, али се мени чини да су ове чињенице важније за утврђивање истине, но оно што каже за владику Данила сигурно неки католички мисионар, па и Глигор Станојевић.

Ристо Ј. Драгићевић

Умјесто одговора на два написа и једну „посланицу“

Бранка Павићевића

У српском „Историском гласнику“ (бр. 4 за 1954 г. и бр. 1 за 1956), Бранко Павићевић се осврнуо на три приказа објављена у нашем часопису и, посебно, на један мој приказ његове дисертације: „Стварање црногорске државе“.

Павићевићев осврт на наше приказе и на једну моју фусноту уз чланак „Српско-црногорски односи за вријеме Првог српског устанка“, није настао, што се јасно види, из неке научне потребе да се у полемици освијетли и објасни неки догађај, него из надмености да преко кољена подијели неколико „лекција“ како треба приказивати поједине расправе из црногорске историје. Он ту не полемисе, него излива жуч, што јако жалим колико због њега самог, толико и због читалаца. Уствари, Павићевић је и написао тај свој осврт само ради тога да би одговорио на поменућу фусноту, а не на Елезовићев и Драгићевићев приказ. Он сматра, а то на нимало учтив начин и изразито каже, да сам га напао што сам констатовао да је свој приказ на моју расправу о Марку Миљанову писао под сумњивим околностима. Тај мој „напад“, каже Павићевић, „схваћен је у научној јавности“ као „злурада и бесмислена политичка инсинуација“. Не знам на основу чега се тако сматра и у којој „научној јавности“ се то тако сматра, али истичем да нијесам правио, нити сам имао намјеру да правим никакву инсинуацију, а најмање политичку, на рачун Павићевића, „Нова мисао“ у којој је Павићевић објавио свој приказ, била је заиста Ђиласова и Ђиласовска говорилица; Павићевић се, баш у вези са тим приказом, консултовао са Ђиласом, што ми је сам

¹⁶⁾ Д-р Миловић, Зборник . . . , 30 (бр. 44).

¹⁷⁾ Нав. дјело, 51 (бр. 69).

¹⁸⁾ Нав. дјело, 68 и 394 (бр. 94).

признао у Историском институту на Цетињу, чак му је Билас ублажавао неке изразе и оштрину формулација, али ја својом узгред казаном напоменом у поменутој фусноти нијесам тада то знао и нијесам мислио да правим никакву политичку, или макакву другу, инсинуацију. Чинило ми се да сам Павићевића био увјерио у то приликом једног нашег разговора, али, како се види, њему није стало до истине, него су му драгоцјенији „подаци“, које добија од два-три своја дошапача. Уосталом, то би требало да је ствар самог Павићевића, али, нажалост, није, докчим се из свега тога рађају овакви написи, који по својој суштини не претстављају прилог, ни допринос озбиљнијој дискусији. Бесмислено је и дискутовати са Павићевићем на овој основи, поготово што у овом свом напису даје закључке, управо, потврђује своје старе закључке за које је у разговору самном признао да су преоштри и у извјесним дјеловима погрешни. Али, опет понављам, то је његова ствар, а моја, у овом конкретном случају, да са неким људима не разговарам без присуства свједока.

Али мене највише интересује други Павићевићев напис, јер у њему даје одговор на мој приказ његове дисертације: „Стварање црногорске државе“. Он у том напису каже да је редакција „Историских записа“ „створила трибину преко које се полемисе и уз бесмислене и уз злураде политичке инсинуације“, па „будући да је све то у супротности са мојим (тј. са Павићевићевим) идејама и политичким концепцијама“ није хтио да овај свој напис понуди нашој Редакцији.

У свом приказу на његову дисертацију констатовао сам да Павићевић „стварно даје предност спољним факторима, али ни њих не анализира правилно“, а нијесам написао да је Павићевић „прецијенио значај спољних фактора у стварању црногорске државе“. Несумњиво да постоји значајна разлика између израза „давати предност нечему“ и „прецјењивати нешто“. Павићевић зна ту разлику, али му то није сметало да употреби овај свој израз, а не мој, да би могао овако надмено и препотентно да донесе закључак да не знам да главне догађаје из црногорске историје оцјењујем „бар европским, ако не и свјетским мјерилима“. Заиста, ја немам, а и нећу да имам, такав аршин као Павићевић, јер је код њега све то обична фраза, коју тешко могу да прихватим. Главни догађаји из црногорске историје, па и мање значајнији, једном ријечју, сви, као и догађаји из историје ма ког народа, не мјере се овим или оним аршином, него проучавањем конкретне стварности и свих чинилаца, који посредно или непосредно утичу на ту стварност. Овај добар познавалац свих „европских“ и „свјетских“ аршина, ипак не „мјери“ нашу конкретну стварност, него има своје калупе по којима јој одређује димензије. Он на ријечима хоће да је научно освијетли, а стварно гледа на њу са наличја, „открива“ скоро искључиво само негативне појаве, које освјетљава јарким бојама. Конкретна стварност не види се испод

тако засљепљујућих боја у читавој дисертацији Бранка Павићевића. Али, нажалост, то није само са њим случај, него тако поступају и још неки, који се баве црногорском историјом. Нека ми Павићевић опрости што ово истичем, то стварно није само моја констатација, него се тако констатовало и у комисијама пред којима су браћене неке дисертације из црногорске проблематике.

Дуго сам мислио да ли уопште има смисла да одговарам Павићевићу на ова два његова написана, јер сам видио да их је писао у наступима љутње карактеристичним за човјека који интимно мисли да није у праву, па се у инату копрца и бјежи да то отворено призна. У њима он, кад се одузму непристојни изрази, нимало достојни за једног васпитаног човјека и научног радника, није казао ништа ново и ништа више и одређеније, него што је написао у својој дисертацији. Са чим се нијесам слагао у његовој дисертацији написао сам у свом приказу на њу, па овом приликом не увиђам потребу да то понављам. Два разлога су ипак превагнула да умјесто одговора напишем ове ретке: „аргументат“ Глигора Станојевића изнесен у одговору Ристу Драгићевићу и „посланица“ Бранка Павићевића упућена многим људима по Црној Гори. Глигор Стојановић, да би „доскочио“ „старом традиционалисти“ Ристу Драгићевићу и поколебао га у његовом увјерењу да је владика Данило свијетла личност у ослободилачкој борби црногорског народа, „туче“ Драгићевића „аргументом“ и „историском чињеницом“ да је владика Данило „приликом једног доласка у Грбаљ дефлорисао једну дјевојку и потом приморао другог човјека да се њоме ожени“. Не знам откуд Станојевићу овај „аргументат“, којим жели да „докаже“ да владика Данило, који је тада имао, како сам Станојевић тврди, „око педесет година“, није био „безгрешан“ и „свет“, бар што се тиче његовог „односа према женама“, јер то није толико ни важно, колико чињеница да такав „аргументат“ није и не смије бити никакав аргументат у озбиљној научној полемици. Ни Станојевић, ни Павићевић неће ме увјерити да нијесам у праву што не могу да прихватим овакве и сличне „аргументе“ у осветљавању црногорске историје. Павићевићу је било мало што је написао чланак у српском „Историском гласнику“, него се још постарао, а изгледа да му то није било ни тешко, да направи на десетине сепарата и да их у облику „посланице“ пошаље доста великом броју Црногораца. Неке „посланице“ Павићевић је слао лично, а највећи број преко неких својих повјереника на Цетињу, који се поносе тим да врше колпортерску улогу. Зашто је Павићевић прешао на овакав начин слања „посланица“? Та он се тако високо уздигао изнад ове „монтенегринске“, „прилично заостале“ и „дозлабога романтичарске“ средине, оптерећене „предрасудама“, које му силно боду очи. Некада су владике, највише владика Петар I, слали посланице племенима, па се ето изгледа и Павићевић сјетио да по њиховом при-

мјеру тако поступи. Не бих имао ништа против тога када би то био разлог. Али, чини ми се, да разлог треба тражити на другој страни. Павићевић пише на крају своје „посланице“ (могу га обрадовати да сам и ја примио једну његову посланицу и прочитао сам је поново врло пажљиво, пошто сам претходно прочитао његов чланак, који је родио ову „посланицу“) о неком „еснафском монопољу у проучавању црногорске историографије“ (sic!), импутирајући ми тим ексклузивизам и да му из „ината“ спречавам сарадњу у „Историским записима“. Тако се понеком вајка Павићевић. Али он добро зна да то није истина. Нудио сам га да сарађује у „Историским записима“, па је он то прећутао, јер није имао чисте намјере, што се види и из оваквог његовог поступка. Редакција „Историских записа“ ће врло радо примити сваки прилог и Павићевића и других научних радника, који то желе, као што је чинила и досада. Ми желимо да се у овом часопису убјеђујемо у правилност својих погледа, схватања и закључака, а не да се заједљиво надмудрујемо из двију редакција, јер то не води ничему, чега мора бити свјестан и сâм Павићевић.

Јагош Јовановић

Наша историска документација у Француском националном архиву

За вријеме Трећег међународног конгреса архива, који је одржан у Фиренци од 25 до 29 септембра о. г., а коме сам присуствовао као делегат Друштва архивских радника НРЦГ, имао сам прилику да извјесно вријеме проведем у разговору са генералним директором француских архива и почасним претседником Међународног савјета архива, господином Шарлом Бребаном. На моје интересовање за документе који се чувају у француским архивима а односе се на наше народе, нарочито Црну Гору, г. Бребан је био врло предусретљив и пружио ми је врло интересантне и прецизне информације, додајући да ће ме помоћи у истраживачком раду ако будем дошао с том намјером у Француску. Али то није био једини резултат мог разговора с њим. Ускоро по мом повратку са Конгреса у домовину, добио сам од њега писмо које заслужује да буде објављено у цјелости, па га доносим у преводу:

„Господине Директоре и драги Колега,

Париз, 15 окт. 1956

За вријеме боравка маршала Тита у Паризу имао сам прилику да њему и госпођи Броз покажем један извјестан број докуме-